NATALIA CUȚITARU
Institutul de Filologie
(Chișinău)

DAR MAI ÎNTÂI… – UN POEM AL EXILULUI

Abstract

The article offers a new reading of the poem „But first...” by Liviu Damian. Written on the occasion of the 100th anniversary of Lenin's birth, the poem was treated with much suspicion by ideological authorities of the time. The cause lies in the deeply subversive nature of the message that is found beyond the appearance of a so-called „in line” writing. Through a technique of subtext, but also the overlap of optical the poet removes ideological pillars which circulated around the head of the revolution, carrying the idea of inutility of this revolution as well as its harmful and anti-human consequences.

Poemul *Dar mai întâi*... a fost publicat cu ocazia jubileului de o sută de ani ai lui Lenin. A făcut parte, cu alte cuvinte, din ceea ce în epocă se numea „leniniană”. Dar, lucru straniu, în timp ce alte scrieri închinate acestui eveniment au fost premiate (*Spații* de Arh. Cibotaru, bunăoară), față de poemul lui Liviu Damian, în ciuda unor comentarii critice elogioase de mai târziu, care-l încadrau fără tăgadă în lirica civică a momentului, oficialitățile de partid nu au fost tot atât de binevoitoare, păstrând o reticență, care adesea a trecut în molestări directe sau indirecte (prin pana unui Mihail Garaz, ca să dăm un exemplu). Poemul, de-o pildă, nu a fost pe placul ştabilor de la CC din cauza... renunțării autorului la virguli, fapt care l-a determinat, într-un târziu, să dea în prefața la *Coroana de umbră* o explicație penibilă. „Bunii mei prieteni, învățătorii, m-au întrebat nu o dată: de ce nu pun virgula la sfîrşitul versului? Îmi asigur cititorul de la început: nu din motivul că nu aş cunoaşte regula. Şi nici din cauza că n-o respect. Şi nici dus de un moft literar sau ambiția deşartă de a fi cu orice preț original. Departe de mine aşa ceva. Cu vreo 12 ani în urmă, prin 1970 pe cînd lucram la poemul *Dar mai întâi*..., am observat un lucru: de multe ori sintaxa poetică a scrisului meu face ca perioada care trebuie să fie marcată prin virgulă să coincidă cu sfîrşitul versului. În acel poem sunt capitole unde în coada versului trebuie să stea la rînd pe-o pagină câte 20-25 de virgule. Din punct de vedere grafic e ceva neplăcut vederii. Ştiți cine mi-a atras atenția asupra faptului? Un muncitor de la tipografie. Şi nu e vorba numai de aspectul vizual. Acest şir de virgule e şi lipsit de sens. Dacă versul nu îndeplineşte elementar funcția de perioadă, atunci la ce bun să-l scrii din rînd nou?”[1] Penibilă în această explicație este trimiterea la „bunii învățători”, „prietenii” naivi ai poetului, deşi cel cu reproşurile (nu cu întrebările) era chiar responsabilul

BDD-A6802 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:41 UTC)

de literatură de la Comitetul Central. În cartea sa „Bunul simț” A. Țurcanu scria că „Liviu Damian, distinsul nostru cavaler al demnității poetice, ...a avut multe şicane de înfruntat” din partea „ipocriților apărători ai purității ideologice”[2].

Citit cu optica zilei de azi, poemul *Dar mai întâi*... explică multe din suspiciunile oficialităților. Nu lipsa virgulelor îl deranja pe un Vasile Stati. Altceva, credem, era la mijloc. Sub marca „leninianei” Liviu Damian a scris un poem cu profunde conotații străine ideologiei dominante. Ideea, scrie autorul în prefață, i-a sugerat-o scrisorile lui Lenin din exilul siberian. S-ar putea ca şi această mărturisire să fie o mistificare ca şi cea cu „bunii prieteni, învățătorii”. Nu excludem însă nici supoziția că autorul a fost cu adevărat impulsionat de acele scrisori din Siberia. Cert e că în centrul poemului se află un personaj al exilului, un obsedat de destinul său de exilat, de sensurile asumate ale acestui exil. Or, într-o „falnică şi liberă Uniune” orice reprezentant al unei națiuni mici şi cu atât mai mult un scriitor care şi-a asumat o sacră datorie misionară, aşa cum se vădea în cartea anterioară a lui Liviu Damian *Sînt verb*, la o scrutare lucidă a condiției sale, nu putea să ajungă la altă concluzie decât că este un exilat pe propriul său pământ, în propria sa casă. Un exilat, soarta căruia însă este croită de destinul altui „exilat”, de la începutul secolului, în Siberia. Astfel, exilul poetului contemporan, printr-un joc al hazardului istoriei, se interferează cu „exilul” lui Lenin, ca şi poetul un vizionar şi el, care a visat, în felul său, la binele celor mulți.

Dar mai întâi..., putem spune cu certitudine, este de la un capăt la altul o carte despre condiția tragică a exilului şi a exilatului. Ion Ciocanu a remarcat acest lucru: „În poemul *Dar mai întâi*... Lenin este mai degrabă un pretext poetic. După cum Gr. Vieru afirmase inspirat despre fiecare concetățean: «Dar mai întâi/ să fii sămânță./ Tunet să fii./ Ploaie să fii...», la fel titlurile capitolelor poemului lui L. Damian – «A fi izvor», «A fi carte», «A fi pădure» etc. – sunt tot atâtea pledoarii poetice pentru omenie şi activism, în numele acestora. Ba mai cred că, înainte de a ne îndemna pe noi, cititorii, spre anumite înălțimi etice, dezideratele formulate prin titlurile capitolelor au fost nişte expresii concrete ale vieții poetului însuşi.”[3] În centrul poemului, evident, se află omul care şi-a asumat condiția exilului ca o ființare de excepție, atât în sensul unei existențe în recluziune, dar şi în sensul unei excepționale virtualități de răzvrătire. E o ființare care, în structura operei, se divizează, spectral, în 21 de capitole, fiecare având anunțat în titlu un aspect al acestei ființări – „a fi...izvor, carte, pădure, mişcare etc.” Interesant de remarcat că în fruntea poemului se află ca motto cunoscutele versuri ale lui Grigore Vieru: „Dar mai întâi/ să fii sămânță./ Tunet să fii./ Ploaie să fii.” La Vieru, după câte ştim, urmează: „ca să ai dreptul/ a săruta acest pământ/ îndurerat/ de-atâta rod”. Liviu Damian transformă imperativul „să fii!” în infinitivul ființării „a fi” – o modalitate de a trece de la o formă de viitor imperativ la un etern-prezent asumat. Nu e deloc întâmplător nici faptul că prima secvență poartă titlul „A fi izvor”. „În fața unui izvor, începe poetul, nu te poți gândi numai la tine.” E un acord care anunță un sens major în jurul căruia pivotează toate celelalte secvențe în derulare – detaşarea de orice manifestare de egolatrie în favoarea unei misiuni cu implicații colective, istorice, ontologice chiar: „În fața unui izvor/ stau umbrele celorlalți./ Şi tu aştepți ca să bea bunicul/ Cu mâinile lui tremurânde,

BDD-A6802 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:41 UTC)

cu buzele arse./ Şi tatăl tău aşteaptă şi el în tăcere./ Dar nu se grăbeşte/ Şi rândul îi vine degrabă/ peste apa cu negru murmur/ el buzele aspre şi-adună./ alături stau câțiva frați, un cal, o floare/ şi nu se ştie cui îi va sosi rândul./ Dar calul e tot liniştit/ iar floarea – la fel de frumoasă./ iar undeva în spate/ urmaşii tropăie aprig/ şi-mping/ umerii tăi în valuri/ umerii tăi în valuri/ umerii tăi în valuri." Este remarcabilă redarea succesiunii de generații prin această împingere a eroului liric în apele izvorului, sugerând contopirea lui cu un destin colectiv, un destin în care eul se pierde, anonim şi împăcat. Nici un fel de convulsii, nici un fel de drame narcisiace nu sunt posibile în fața izvorului comun, doar deplina conştiință a apartenenței fără rest la această totalitate ființială integratoare. Poetul admite şi momente de suspensie, clipe de reținere („În fața unui izvor/ de multe ori/ setea ți se taie fără de apă/ şi răsufletul cade încet/ şi cuțitul singurătății/ străluceşte lângă inima ta."), dar numai pentru a face mai puternic sentimentul comuniunii cu acel TOT organic, fără de care existența sa nu are niciun rost. În aceast sentiment al legăturii strânse a generațiilor şi a unirii tainice a celor înconjurătoare (cal, floare, căprioară etc.) în fața izvorului este ceva cu totul străin, potrivnic sentimentului „revoluționar" al rupturilor violente, al nihilismului ontologic care substituie totul organic cu vidul unei ficțiuni utopice. Izvorul lui Liviu Damian nu are nimic, ba dimpotrivă, e ceva cu totul contrariu celor „Trei izvoare şi trei părți componente..." ale liderului bolşevic.

„Pierderea" în valurile izvorului nu este, cum ar părea la o primă vedere, resemnare, gest fatalist. Izvorul presupune setea. Dar setea în fața izvorului comun înseamnă şi o vocație a dăruirii, un sentiment al sacrificiului. Ideea de dăruire apare la Liviu Damian chiar din titlul primei sale plachete de versuri *Darul fecioarei* (1963), perpetuându-se de la carte la carte pe parcursul întregii sale activități de creație. Desigur, în volumele ulterioare „dăruirea" nu va mai avea acel aspect romantic-adolescentin din cartea de debut, căpătând accentele grave ale unei vocații etice asumate cu luciditate. Contopirea în anonimatul izvorului presupune nu numai o sete potolită, dar şi o venire „cu plinul" unei contribuții substanțiale proprii, cu un aport personal care să justifice alinierea la destinul comun. Aceasta înseamnă pentru un poet nevoia înnodării unor legături spirituale sau, cum spune el în titlul următoarei secvențe, înseamnă „a fi carte". Or, tocmai setea nepotolită de carte defineşte exilul: „Aştept de undeva nişte cărți./ Dar cărțile nu mai vin./ (...) Undeva au ieşit/ în fața cărților mele/ şi lupa, şi creionul./ şi virgula sub lupă/ a devenit semn de întrebare/ iar creionul a subliniat/ ori n-a subliniat ceva între file/ nu importă, dar cărțile n-au mai ajuns./ şi-acum stând/ pe malul acestor ape/ îmi trece viața/ închipuind cărțile care n-au ajuns/ până la mine./ Uite asta înseamnă exil." Constatăm în aceste mărturisiri ale exilului semnele certe ale unor realități autohtone, cu cărțile româneşti aşteptate, dar care nu mai veneau, oprite undeva de vigilența unei lupe de cenzor. Era o practică obişnuită. Dar ce premoniție a avut poetul! Parcă şi-a prevăzut viitorul poemului său, consemnând cum „virgula sub lupă a devenit semn de întrebare". Lipsa cărților îl face în fața izvorului comun al neamului inconsistent, fără personalitate, inutil: „Mă topesc în marile singurătăți/ ajung la izvoare/ fără chip/ inventând lucruri de mult existente/ ajung la izvoare fără de folos/ fiindcă-ncerc a lua din ele/ şi nu le dau nimic la loc." Regăsim aici drama omului de cultură din Basarabia îngrădit în aspirațiile

BDD-A6802 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:41 UTC)

sale de lectură şi de sincronizare, tragedia basarabeanului sortit unei mereu nepotolite sete de carte, conştiinţa limitelor de creştere şi devenire interioară ca personalitate creatoare la care este supus în exilul său forţat. De aceea, imediat după sentimentul comuniunii organice cu neamul vine sentimentul înverşunat al aşteptării CĂRŢII, al cărţii salvatoare: „deprins să aştept şi să rabd/ aştept o cascadă, un vad/ deprins să-nţeleg, să mă doară/ aştept ajutor şi povară/ aştept ajutor dintr-o carte/ gândită şi scrisă departe...".

Într-o extensiune a fiinţării, de la izvor ca un simbol al datului organic, al comuniunii de sânge, la carte ca emblemă a datului cultural, poemul trece la imaginea pădurii ca pură fiinţare într-un cadru virgin şi sălbatic. Mai multe detalii concrete trimit la exilul siberian al lui Lenin, pe care autorul le volatilizează în poeticitatea unui sentimentalism marcat de semnele autohtone ale cîntecului la „fluier de fag", instrumentul „sfinţit în apele dorului". Spre final viziunea încearcă să traducă un sentiment cvasieminescian-blagian de cufundare şi uitare de sine a perechii de îndrăgostiţi într-un cadru arhaic, originar: „Apoi cu iubita poalele lor (ale pădurilor)/ aţi stat troieniţi de petale/ şi-n ierburi uscate de sute de ani/ jucatu-s-au mâinile voastre./ Cu faţa adesea încet aţi atins/ tăcute turchine de cedru/ în timp ce şopârle ctrăvechi se urcau/ cărunte, pe braţele voastre." Ezitarea poetului sare cu putere în ochi, „diversiunea" nu trece pragul a ceea ce în epocă se numea „forma naţională", implicând efuziunea romantică din primele sale cărţi în locul patosului dezbaterilor interioare la care accede el hotărât în *Sînt verb*. Acest patos revine cu asupra de măsură în următoarea secvenţă, „A fi mişcare", în care regăsim, am putea spune, chintesenţa nu numai a poemului analizat aici, dar şi a întregii poezii a lui Liviu Damian. Secvenţa e construită în stilul monologurilor shakespeariene, conţinând în subsidiar un dialog implicit cu Marea, simbol absolut al mişcării veşnice, al frământului fără de oprire. Este un monolog în oglindă, poetul fiind concomitent conştiinţa ardentă dezlănţuită în faţa grelelor poveri ale neamului său, dar şi personajul care întrevede în zbuciumul necunten al mării propria imagine frământată şi imaginea poporului său sfâşiat de grave probleme existenţiale, sociale şi istorice.

Monologul semnalează simultan o identificare a eului cu marea şi o distanţare pentru o mai bună perspectivă a înţelegerii condiţiei sale. Relaţiile sale cu această forţă primordială a naturii este una de identificare, de „dispariţie", dar nu ca în faţa izvorului unde el se contopeşte cu seminţia neamului său, ci pentru ca prin această dispariţie să revină iar, revigorat de puterea acestei mişcări eterne: „La malul mării vin ca să dispar/ la malul mării sunt un strop amar? La malul mării vin ca să mă încarc/ cu aşteptare densă – ca un arc." „Aşteptarea densă" din această secvenţă, dacă e să o comparăm cu aşteptarea cărţilor care nu mai vin, menţionată mai sus, marcată din start de un sentiment al neîmplinirii, sugerează aici o tensiune maximă cu o reală finalitate viitoare. În starea de nelinişte a mării poetul se regăseşte pe sine, dar dincolo de această frământare a elementelor primare el caută şi altceva: „La malul mării vin ca să cobor/ în sufletul ce sângeră pe-ogor." Bineînţeles, în această confraternitate cu cel „ce sângeră pe-ogor" numai despre Lenin nu putea fi vorba, dispreţul şi aversiunea sa faţă de mentalitatea „mic-burgheză" a ţăranului fiind prea cunoscută. În continuare poezia pur şi simplu explodează într-o diatribă antisovietică: „La malul mării vin ca să mă bat/ cu-acel care pământul mi-a furat/ şi mi-a ucis bucata

BDD-A6802 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:41 UTC)

mea de cer/ şi m-a-mbrăcat în larmă şi în fier...". Într-o carte mai veche, *Creaţie şi atitudine*, Ana Bantoş scria: „Această lucrare inspirată din viaţa marelui conducător al proletariatului, poate fi interpretată ca un semn de hotar în creaţia lui Liviu Damian. Poemul *Dar mai întâi* ni-l prezintă pe autor într-o nouă ipostază: de aici încolo poetul va practica, paralel cu poezia lirică, şi forma poematică."[4] În cadrul acestei optici critice de încadrare într-un gen literar poemul lui Damian se regăsea într-o tovărăşie voioasă cu *Spaţii* de Arh. Cibotaru. Mai târziu, trecând cu pudibonderie faptul că ar fi vorba de scrierea în cauză, cercetătoarea revine asupra acestui punct de vedere, dorind să-l nuanţeze cu o presupusă căutare a totalităţii de către poet, expresie a „deziluziei produsă de teoria despre umanismul sovietic, abstractă în fond."[5] Credem că mobilul revoltei lui Damian a fost unul cu mult mai profund decât o „teorie", iar în privinţa „umanismului sovietic" am vrea să spunem că era mai mult decât „o teorie, abstractă, în fond", era o practică reală, concretă, crudă, îmbrăcată în falsul unei minciuni ideologice. Pământul furat şi bucata de cer ucisă sunt imagini care trimit direct, expres la necazurile basarabeanului exilat în propria ţară. E drept, mai departe poetul, parcă luând seama de patosul său insurecţional, „înmoaie" nota, mai exact, ascunde şopârla antirusească sub convenţia exilului revoluţionar, trecând la îngrijorările faţă de soarta unei Rusii care „se-afundă în rachiu": „la malul mării vin ca să nu văd/ că e devreme încă şi-i omăt/ că Rusia se-afund-în rachiu/ şi sângele pe trotuar e viu." De fapt însă această Rusie acaparată de omături eterne, de alcool şi de amintirea sângelui pe trotuare intensifică mesajul subversiv al versurilor. Dincolo de problemele unei simţiri naţionale lezată în aspiraţiile ei de libertate se vădesc viciile profunde ale unui imperiu care se declară constructorul celei mai înălţătoare utopii sociale. Nu peste multă vreme, în poezia *Modă bizară*, molima alcoolizării va fi sancţionată drastic de poet ca făcând deja parte dintr-un obicei nou, adânc înrădăcinat în realităţile Basarabiei: „Ce noimă în asta să fie/ că unde te duci pe la noi/ în porţi de oraş ori de vie/ te-aşteaptă un proaspăt butoi?// Ce modă, ce modă bizară/ să faci din butoi un simbol/ de parcă un loc sau o ţară/ pot spune ceva printr-un gol...//...Ce-i în miezul acestei petreceri?/ Ce-i cu setea aceasta nebună?/ Ce-i cu graba ce mână paharul?/ Ce-i cu vinul acesta ce tună?"

În ultimă instanţă, marea are în poem semnificaţia unei prezenţe emblematice, care stimulează concentrarea şi cunoaşterea de sine şi care facilitează clarificarea obiectivelor, a sensurilor existenţiale: „La malul mării calculul mi-l fac/ cu fulgere tăcerile desfac/ şi cheltuit în gânduri şi mişcare/ la malul mării uit mereu de mare." Numai în această ipostază profund personalizată, eul poetului, revigorat şi edificat în calculele sale de viitor, prefigurând revenirea, renaşterea într-un răsărit sigur, admite ideea de „dispariţie", de cufundare în anonimatul primar al stihiilor naturii: „În soarele cel proaspăt răsărit/ m-a-nconjurat nisipul şi-a venit/ să mă îmbrace-n alge şi în sare/ un val trimis de beznele din mare./ Am dispărut în râsul ei amar/ ca să răsar cândva, ca să răsar." A răsări prin fapta reală, prin lupta deschisă parcă ar spune textul, dacă e să urmăm logica bivocă a poemului consacrat declarat conducătorului revoluţiei bolşevice, dar exprimând în subtext sentimente auctoriale proprii. Această supoziţie este susţinută şi de sensurile pe care le degajă următoarea secvenţă, „A fi armonică". Aici eul liric se detaşează într-un mod net de „înţeleptul care îşi petrece noaptea canonit între cărţi",

BDD-A6802 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:41 UTC)

şi se identifică făţiş cu imaginea anonimului pauper „cu armonica”. Este o polemică în surdină cu „opera” lui Lenin, o dezbrăcare a acesteia de fardul ideologic al finalităţii ei umaniste. Cel „cu armonica”, declară deschis, că nu are nevoie de binefacerile şi generozitatea sa. Mai mult, acest „bine” cu sila îl agasează şi îi trezeşte împotrivirea, consunând cu titlul unei scrieri din epocă – „Nu mai vreau să-mi faceţi bine!”: „Eu, acel din drum/ cu armonica şi cu votca mea/ mă uit la fereştile luminate/ ale înţeleptului care îşi petrece noaptea/ canonit între cărţi./ mă uit la chinul bietului om/ care vrea să gândească în locul meu şi pentru mine.” Această logică voluntarist-bolşevică de a crede în existenţa unei elite revoluţionare, o elită de „iluminaţi”, singura capabilă să înţeleagă şi să realizeze aspiraţiile celorlalţi, este respinsă tocmai de un reprezentant al acestei mase de anonimi. Identificat cu acesta, autorul îşi permite să fie muşcător şi sarcastic: „De ce-l chinuieşti, Doamne?/ Probabil, o fi vrând să nu beau/ probabil o fi vrând să fiu bogat/ spiritual, bineînţeles,/ să adun capica la ciorap./ Spune-i, Doamne, să stingă lumina/ şi să adoarmă şi el./ Eu am ţara mea./ Ţara mea cu ciuperci şi cartofi./ Eu am cântecul meu/ şi, poate, dreptatea mea./ Atâţi înţelepţi au vrut să mă scape/ atâţi apostoli au trecut prin izbă/ încât, neavând ce face, i-am uitat/ am uitat până şi numele lor/ numele celor care vroiau să mă facă/ după chipul şi asemănarea lor/ neîncercând pe o clipă/ să fie, să existe în locul meu/ că iasă la cosit cu mine/ că tragă-o duşcă-n drum/ şi să-mbrăţişeze gardul.” Ce verdict mai usturător poate fi pentru unul care se dedică ingratei misiuni de a-şi „ferici” poporul (popoarele) decât de a fi uitat? E şi firesc, în acest context, ca efortul acestuia, „cazna” de a-i croi anonimului pauper un destin după chipul şi asemănarea utopiilor sale reducţioniste să apară uşor superfluă. Cuvântul „utopie” nu e prezent, bineînţeles, în textul lui Liviu Damian. În schimb sunt pe larg descrise semnele de utopişti ale „generoşilor” revoluţionari, rupţi de realitate, „visători” într-un sens paralel cu viaţa, incapabili de înţelegerea omului concret, a aspiraţiilor sale normale, ”naturale”, de libertate, de gândire şi de acţiune: „Eu dorm sub gard când vreau/ dar ei n-au curajul s-o facă/ unde am putea să ne întâlnim?/ Lasă-l, Doamne, să viseze/ ori să scrie dacă vrea/ asta pentru dânsul e/ ca şi cum ar îmbrăţişa o femeie/ ori s-ar pupa cu ursul pe maidan./ Spune-i că dincolo de lampa lui/ şi dincoace, în noapte, pe drum/ şi mai departe, în păduri/ sunt aceeaşi oameni./ Şi fiecare are lampa sa/ mai mare ori mai mică/ Şi-un Dumnezeu care îl ceartă/ cu porunci severe/ Şi-un Dumnezeu care îi dă voie să bea.” Dincolo de întrebarea retorică „unde am putea să ne întâlnim?”, în care transpare tranşant sensul unei nepotriviri flagrante între destinele celor doi, a anonimului din popor şi a revoluţionarului profesionist, cu totul subversivă apare ideea existenţei unei forţe superioare, transcendente, în faţa căreia voinţa de transformare „revoluţionară” a lumii şi a omului este neputincioasă. Or, se ştie, tocmai din această pricină marxiştii, şi Lenin în mod deosebit, urau religia, având convingerea că natura în general şi natura omului în particular poate fi învinsă şi croită din nou, după „legile” generale, unice, ale raţiunii revoluţionare. Identificând postulatul „schimbării existenţei” c-un act volitiv demiurgic, ei au limitat prerogativele libertăţii doar pentru propriul lor scop, negând-le, ca necesitate firească, celorlalţi. Coerciţia, prin recul, trezeşte răzvrătirea. Monologul „armonistului” capătă inflexiuni folclorice, de baladă. El opune

BDD-A6802 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:41 UTC)

destinului său tragic pe care i l-a trasat „visătorul" revoluției (un destin „cu lacrima-n pustiu") chiotul unei vieți slobode, trăită după legile firii:

Nu aşa am vrut să fiu
cu lacrima în pustiu
ci c-o floare la chipiu
cu mândruța pe sub lună
şi armonica în mână.

Concluzia finală, care se desprinde din această secvență a poemului, este una de-a dreptul extraordinară prin sensurile ei subversive, mergând deschis în contra postulatelor ideologice ale totalitarismului comunist: „Vei face multe, înțeleptule din cărți/ dar eu voi rămâne să-mi beau paharul/ în întuneric voi rămâne/ aşa ca tine în lumină/ şi undeva în viitor/ ne vom întâlni la vreo răscruce./ Eu tot fără de pantaloni/ neştiind a mă justifica/ şi tu – având mereu dreptate./ Şi-ți voi pupa/ obrazul tău de piatră şi de lemn.? Fiindcă este cineva/ mai mare ca noi/ undeva în altar, undeva în votcă/ şi lui îi place/ să ne jucăm câte puțin/ să ne jucăm frumos/ dar nu până la capăt." Că sensurile insurecționale ale unui asemenea text nu au fost sesizate de critica literară de până în 1990 este oarecum de înțeles. Până atunci poemul nu putea fi citit decât prin grila oficială a „leninianei". Dar tăcerea plină de jenă păstrată de critică asupra acestei scrieri în anii de după căderea comunismului nu poate fi explicată decât prin obtuzitate sau lenea unei noi lecturi. Doar acest ultim fragment, citit în sinceritatea adevărurilor sale reclamate cu atâta putere de convingere artistică, e în stare să ne lămurească asupra cauzelor suspiciunii cu care a fost tratat *Dar mai întâi*... de diriguitorii ideologici ai momentului şi să schimbe optica asupra întregului poem. În tradiția lui Eminescu, cel din partea a patra din „Împărat şi proletar", poetul contestă însăşi posibilitatea de schimbare revoluționară a lumii şi a omului. Unica „schimbare" reală pe care o presupune anonimul „cu armonica" e, în viitor (un viitor prezent deja la data scrierii poemului) „obrazul de piatră şi de lemn" al vizionarului revoluționar în locul chipului său natural. În rest, vorba lui Eminescu: „Eterna alergare... şi-un gând te-ademeneşte:/ Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi." E de menționat în continuare că Liviu Damian preferă în locul rictusului amar râsul sardonic. Cineva „mai mare ca noi" îl lasă pe fiecare să-şi joace rolul îndrăgit, dar numai „câte puțin" şi „nu până la capăt". Dincolo de voințe şi măriri omeneşti stă implacabilă soarta care le aşează pe toate la locul lor, inclusiv chipurile cioplite în lespezi uriaşe de granit, precum s-a şi întâmplat deja cu monumentele lui Lenin.

Într-o analiză care poartă semnele puternice ale epocii, E. Botezatu strecoară şi nişte observații foarte pătrunzătoare. „Întreaga lucrare, afirmă criticul, este un elogiu comuniunii: comuniunea omului cu natura, legătura de continuitate cu înaintaşii"[6], specificând mai apoi: „S-ar crede, poate, că o carte despre exil trebuie să fie o filă despre singurătate şi tristețe, despre o înceată, dureroasă şi neistovită suferință a sufletului. Ei bine, poemul lui Liviu Damian e un poem despre rezistență. Poetul încarcă peisajele

BDD-A6802 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:41 UTC)

de valenţe sufleteşti, întreaga atmosferă e plină de plasticităţi, zvonuri, miresme, dar şi de stări de suflet. În acest peisaj pictat cu mijloace de o exemplară simplitate sunt pomenite jocurile candide ale naturii, rugul, marile vânturi siberiene”[7]. Comuniunea şi rezistenţa sunt pilonii spirituali pe care se înalţă ethosul exilului lui Liviu Damian, un ethos al rămânerii şi al dăinuirii omului (şi a poporului său) în timp.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Damian L. *Coroana de umbră*, Chişinău, Literatura artistică, 1982, p. 8.

2. Ţurcanu A. *Bunul simţ*, Chişinău, Editura Cartier, 1996, p. 73.

3. Ciocanu I. *Ostatic al chemării tale*. În: Damian L. *Sînt verb*, Chişinău, Hiperion, 1990, p. 5.

4. Bantoş A. *Creaţie şi atitudine*, Chişinău, Literatura artistică, 1985, p. 36.

5. Bantoş A. *Dinamica sacrului în poezia basarabeană contemporană*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000, p. 56.

6. Botezatu E. *Patosul patriotic şi internaţionalist al poeziei*, Chişinău, Literatura artistică, 1979, p. 127.

7. Botezatu E., tot acolo, p. 155.

BDD-A6802 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:56:41 UTC)